

Koululaisen *turvaverkko*

- > *Koti*
- > *Koulu*
- > *Liikuntatoimi*
- > *Nuorisotoimi*
- > *Kulttuuritoimi*
- > *Seurakunnat ja järjestöt*
- > *Sosiaali- ja terveystoimi*
- > *Poliisi*

© Oppaan on toimittanut
VTT Leena Warsell Ehkäisevä päihdetyö ja
koululainen -työryhmän esityksen pohjalta.

Työryhmän jäsenet:

Marjaliisa Havio

Henrik Laine

Heidi Peltonen

Markku Soikkeli

Tuomas Tenkanen

Tommi Tossavainen

Katariina Ylä-Rautio-Vaittinen

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Graafinen suunnittelu: Vinjetti Ky

Paino: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere 2013

ISBN 978-952-245-840-7 (painettu)

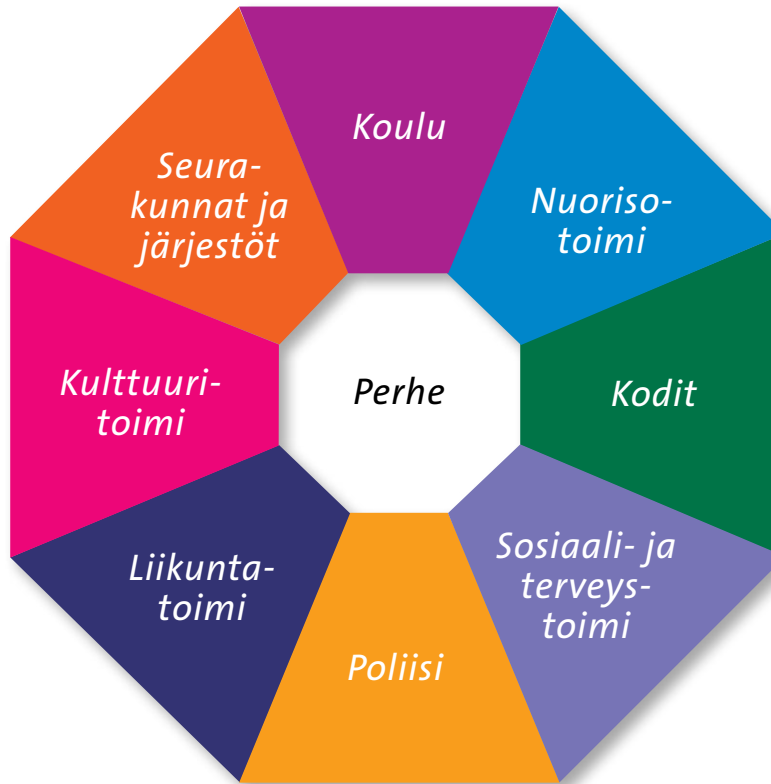
ISBN 978-952-245-841-4 (verkkajulkaisu)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-841-4>

Sisällys

Mikä ihmeen turvaverkko?	5
Miten turvaverkko toimii?	6
Mitkä ovat turvaverkon tehtävät?	9
PÄIHDEKASVATUS, EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ JA KOULU	11
Koulun päihdetyö ei ole vain valistusta	12
Päihdeopetuksen järjestäminen	14
Terveystieto virittää keskustelua	14
Koulu turvaverkkona	15
Turvaverkolla lakisääteinen tuki – oppilashuollon moniammatillinen yhteistyö	16
MUUT TURVAVERKON TOIMIJAT	19
Miten koti toimii osana turvaverkkoa?	20
Miten sosiaalitoimessa voitaisiin vahvistaa koululaisen turvaverkkoa?	22
Entä terveystoimi?	24
Sosiaali- ja terveystoimi yhdessä?	25
Nuorisotoimi osana turvaverkkoa	26
Kuntien raittiustoimi ja/tai ehkäisevä päihdetyö	27
Urheilu- ja liikuntatoimi ovat osa turvaverkkoa	28
Kulttuuritoimi henkisen pääoman turvaajana	30
Vapaaehtoisjärjestöt ja seurakunnat vahvistavat turvaverkkoa	31
Poliisi kuuluu myös turvaverkon rakentajiin	33
Lopuksi: Päihdekasvatusta ei tarvitse pelätä	34
Lähdekirjallisuutta	34

Koululaisen turvaverkko

Mikä ihmeen turvaverkko?

*”Minun luokka on 1 B. Minun parhaat kaverit ovat Sara, Eevi, ja Maria. Minun paras eläin on metsäpu-put. Minä tykkään koulusta. Tykkään myös leikkiä. Minun lempiaine on käsityö. Minun kaverini Ida harastaa myös uimista. Tykkään myös ulkoilemisesta.”
(Miina Warsell, 7 vuotta)*

Miten turvata se, että ekaluokkalainen Miina ”tykkäisi koulusta” myös jatkossa? Missä vaiheessa ja millä tavalla koulusta voi tulla paikka, josta ei pidetä? Josta halutaan olla luvattakin poissa ja jossa kiusataan?

Jotta koululaisella olisi koulussa hyvä olla, tarvitsee hän ympärilleen turvaverkon, jolla selvitä päivittäisestä arjesta ja arkeen liittyvistä valinnoista. Turvaverkko on suoja, jolla varmistetaan koululaisen hyvinvointi ja koulussa viihtyminen. Samalla ehkäistään mahdollisia ongelmia ja huolia jo etukäteen.

Turvaverkon muodostavat oppilaan ja tämän perheen ympärillä terveyttä, turvallisuutta ja hyvinvointia edistävät tahot. Turvaverkko edellyttää koululaisen lähiympäristössä olevien aikuisia ja heidän yhteistoimintaansa.

Suomessa on edelleen toimivat julkiset palvelut paikallistasolla. Ne eivät kuitenkaan riitä, vaan tarvitaan kotien yhteistoimintaa ja vapaaehtoisia tahoja. Ongelmana on, että hyvinvointia tuottavat palvelut (esim. sosiaalitoimi, terveystoimi, nuorisotoimi, koulun oppilashuolto, kulttuuritoimi, paikalliset turvallisuusviranomaiset yms.) toimivat erillään ja paljolti toisistaan riippumatta. Näin tärkeä verkostomaisuus jää toteutumatta ja koulu-laista uhkaa jopa syrjäytyminen.

*Oppimisen ilo, onnistumisen riemu
ja motivoiva palaute rakentavat
myönteisesti lapsen itsetuntoa.
Minäkäsitys on merkittävä ihmisen
psyyykkisen eheyden ylläpitäjä ja
pitkäaikaisen oppimisen tulos.*

Miten turvaverkko toimii?

Turvaverkossa eri ammattien ja organisaatioiden edustajat sekä lasten vanhemmat ja kodit toimivat yhdessä, jakavat tietoa ja tukevat toisiaan yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi.

Turvaverkko edistää ja tukee koululaisen hyvinvointia eri tavoin. Se on myös mainio väline ehkäistä päihteiden käyttöä ja siirtää päihdekokeiluja myöhemmäksi. Verkko pystyy hyvin toimiessaan rakentamaan koululaisen ympärille sellaisen lähiyhteisön, joka tukee päihteettömyyttä, innostaa hyvin harrastuksiin ja puuttuu ongelmiin riittävän varhain.

Monen koululaisen päihdeongelma ei ole oma päihteiden käyttö tai kokeilu, vaan päihteitä käyttävät vanhemmat. Vapaaehtoiset palvelevat puhelimitä todistavat, miten suuri hätä lapsella on, jos kodissa on vakavia päihdeongelmia. Turvaverkossa pystytään näkemään nämä lasta ympäröivät ongelmat läheltä ja tarvittaessa myös puuttumaan. Lapsi yksin ei siihen pysty.

Turvaverkko on hyvä väline ehkäistä lasten ja nuorten päihteiden käytön kokeilua ja aloittamista. Vaikuttamalla suoraan päihteiden käytön kulttuuriin ja niiden mahdolliseen ihannointiin lähiympäristössä verkoston toimijat yhdessä pystyvät kannustamaan lasten kasvua mahdollisimman päihteettömässä lähiympäristössä. Verkon toimijat voivat jopa pystyä vaikuttamaan suoraan median ja/tai sosiaalisen median toimintatapoihin, jonka avulla lapsi ja nuori voi oppia medialukutaitoa. Medialukutaidon avulla nuori itse oi-

valtaa, miten markkinavoimat yrittää koukuttaa heidät jo varhaisella iällä hyväksymään kosta elämäntapa osaksi arkea ja juhlaa.

Turvaverkko pystyy myös vaikuttamaan myöhemmässä vaiheessa ja estämään päihteiden käytön haitoista jo kärsivien lasten ja nuorten tilanteen pahenemista. Perheen alkoholiongelmat on mahdollista läpivalaista hienotunteisesti turvaverkon toimijoiden yhteistyönä. Koululaisen kanssa toimivilla pitää olla taitoa havaita perheen päihdeongelmat ja niiden lapsessa aiheuttama oireilu. Tarvitaan myös rohkeutta ja uskallusta puuttua oireiluun välittömästi. Päihdeongelma ei todellakaan ole vain henkilökohtainen ongelma.

Mikäli työntekijällä herää huoli lapsen tilanteesta, tulisi tilanne ottaa puheeksi lapsen ja tämän perheen kanssa. Varsin usein opettaja tai ongelman ensimmäisenä havainnut aikuinen kykenee selvittämään tilannetta oppilasta kuuntelemalla sekä oppilaan ja hänen vanhempiensa kanssa keskustellen. Tällöin varhainen tunnistaminen ja puuttuminen ovat osa omaa ammatillista osaamista, jonka avulla löytyy ratkaisu olemassa olevaan ongelmaan. Joskus asioita ei kuitenkaan voi ratkaista yksin.

Huolen harmaa vyöhyke -mallin avulla voidaan jäsentää sekä työntekijöiden lapsista ja nuorista kokeman huolen määrää että sitä, milloin omat keinot eivät näytä riittävän. Huolen harmaa vyöhyke on aluetta, jolla tarvitaan tukea. Malli on väline, jonka avulla voidaan jäsentää tilannetta ja kehittää yhteistyötä. Harmaa vyöhyke on aluetta, jolla tulee voida luottaa siihen, että yhteisössä löytyy yhteistyökumppaneita, joiden kanssa omaa huolta voidaan jakaa. Sen tarkoituksena on auttaa selkiyttämään työntekijöiden yhteistoimintaa keskenään ja perheiden kanssa. Malli on kehitetty apuvälineeksi kunnioittavaan ja avoimeen kohtaamiseen lapsen ja perheen kanssa. Se tarjoaa kaikille ymmärrettävän ja yhteisen käsitteen: oma huoli. Työntekijä ottaa huolen puheeksi ja pyytää perheen apua huolensa vähentämiseksi ja lapsen/nuoren tukemiseksi.

Huolen vyöhykkeistön tarkoitus on kannustaa työntekijää puuttumaan omiin huoliinsa, ei missään tapauksessa lasten luokitteluun ja leimaamiseen. Huolet vaihtuvat, leimat jäävät. Tilanteita pohditaan yleistäen eikä lapsista ja nuorista puhuta heidän nimillään. Yksilöinti ei ole sopivaa, tarpeen eikä edes laillista.

Huolen vyöhykkeet

EI HUOLTA	PIENI HUOLI		HUOLEN HARMAA VYÖHYKE		SUURI HUOLI	
1	2	3	4	5	6	7
Ei huolta lainkaan.	Pieni huoli tai ihmettely käynyt mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin vahva.	Huoli tai ihmettely käynyt toistuvasti mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä. Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Huoli kasvaa; luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee. Mielessä toivomus lisävoimavaroista ja kontrollin* lisäämisestä	Huoli tuntuva; omat voimavarat ehtymässä. Selvästi koettu lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Huolta paljon ja jatkuvasti: lapsi/nuori vaarassa. Omat keinot loppumassa Lisävoimavaroja ja kontrollia saatava mukaan heti	Huoli erittäin suuri: lapsi/nuori välittömässä vaarassa. Omat keinot lopussa. Muutos lapsen tilanteeseen saatava heti

* kontrollilla tarkoitetaan tilanteen hallinnan lisäämistä rajoittamalla jotakin epätoivottavaa asiaa, esim. päihteiden käyttöä

Eriksson E. & Amkil, T.E. (2005) Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Stakes. Oppaita 60, 25-27. Saarijärvi

Mitkä ovat turvaverkon tehtävät?

Ehkäisevä päihdetyö on verkostotyötä. Sen ei pidä olla vain yhden tai kahden aktiivisen toimijan varassa. On tärkeää jakaa osaamista verkoston jäsenten kesken, näin osaaminen myös koko ajan kehittyy. Yhteisesti oivallettu osaaminen on enemmän kuin kunkin verkostojäsenen yksittäinen osaaminen. Toimiva verkosto ei synny hetkessä, siihen tarvitaan pitkäjänteisyyttä. Vain näin syntyy keskinäinen luottamus, joka on verkoston varsinaisen polttovoima.

Turvaverkko elää lapsen ja nuoren arjessa ja on sen turvallinen tuki. Sen avulla voi jo ennakoida, jos jotain ikävää on tapahtumassa. Kun kaikesta tuesta huolimatta voi tapahtua jotain ikävää, on turvaverkolla mahdollisuus tarjota apua välittömästi ja korjata tilanne. Turvaverkko pystyy hoitamaan myös kriisit jälkikäteen.

Mitä vaikeampi lapsen tai perheen tilanne on ja mitä enemmän siihen joudutaan ulkopuolisten toimesta puuttumaan, sitä tärkeämpää on, että turvaverkon aikuistoimijoilla on yhdessä sovitut pelisäännöt, joista pidetään kiinni. On tärkeää huolehtia, että yhdessä sovittuja pelisääntöjä myös noudatetaan, vaikka niiden nou-

dattamatta jättämisestä ei seuraakaan samanlaisia sanktiota kuin lakisääteisistä toimenpiteistä. Pelisäännöt voivat koskea kotiintuloaikoja, kotibileitä, koulujuhlien käyttäytymissääntöjä tai netissä surffausaikaa. Koululaisryhmälle on paljon helpompaa kohdata yhteiset pelisäännöt, joita kaikki perheet noudattavat kuin todeta joka kodin pelaavan omilla säännöillään. Tieto verkoston eri jäsenen toimivallasta ja tehtävistä mahdollistaa tehokkaan yhteistoiminnan.

Turvaverkkotoiminnassa yhteistoiminnan käytökelpoisena työvälineenä voidaan hyödyntää ehkäisevään päihdetyöhön erikseen laaditut laatukriteerit. Laatukriteerit määrittävät muun muassa ehkäisevän päihdetyön toteutustasot, joista tässä oppaassa keskitytään vaikuttamiseen paikallisyhteisön tasolla.

Laatukriteerit on julkaistu Stakesin (nyk. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos) julkaisusarjassa nimellä Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit (Työpaperi 3, 2006) ja ne löytyvät netistä osoitteesta www.neuvoa-antavat.fi > Ehkäisevä päihdetyö > Ehkäisevän päihdetyön laatu. Niiden avulla verkossa pystytään suuntaamaan yhteistoiminta järkevällä tavalla.

Aikuisten oma suhde päihteiden käyttöön on päihdekasvatukseen vaikuttava asia, vaikka aikuisten juomatavat katsotaan lähinnä henkilökohtaiseksi asiaksi. Nuori osaa tulkita aikuisen käyttäytymiseen sisältyviä piiloviestejä. Usein juuri siitä nuori päätelee, miten päihteisiin todellisuudessa pitää suhtautua ja mikä on vain pelkkää ”valistusta”. Katsotaanko koulujuhlissa ja -retkillä päihteiden käyttöä läpi sormien? Toimivatko urheiluvalmentajat urheiluseuroissa olutpanimoiden markkinamiehinä jakamalla T-paitoja tai muita myyninedistämiseen tarkoitettuja tuotteita? Onko nuori tottunut näkemään kodeissa humalaiset vanhemmat lähes joka viikonloppu?

Pohtikaa yhdessä:

- *Mikä on yhteistyön tavoite?*
- *Mitä yhteistyösuhteita ja verkostoja on jo olemassa?*
- *Mitä yhteistyösuhteita tarvitaan lisää?*
- *Kuka tai ketkä ovat vastuussa kokoontumisesta ja yhteydenpidosta eli koordinoinnista?*
- *Miten turvaverkon eri toimijoiden johto tukee turvaverkon toimintaa?*
- *Miten resursoinnista huolehditaan?*

*PÄIHDEKASVATUS,
EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ JA KOULU*

Koulun päihdetyö ei ole vain valistusta

Koulun ehkäisevä ja korjaava päihdetyö on opetusta ja kasvatusta laajempi asia. Päihde-ehkäisy kuuluu luonnollisena osana koulun taan toimia ja olla olemassa.

Päihteiksi voidaan laajasti määritellä paitsi alkoholi ja huumeaineet, myös tupakka (ml. nuuska). Lääkkeet, liuottimet ja muut aineet luokitellaan päihteiksi silloin, kun niitä käytetään päihtymistarkoituksessa. Uusiksi riippuvuuksien aiheuttajiksi määritellään netti- ja peliriippuvuudet, jotka voidaan määritellä myös toiminnallisiksi riippuvuuksiksi.

Parhaiten pähteiden käyttöä voi ehkäistä luomalla turvallisen kasvu ympäristön. Ehkäisevässä työssä ei usein edes tarvitse mainita sanaa ´päihde´. Päihdeopetus ja -kasvatus ovat osa oppilaiden hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämistä.

Ehkäisevää päihdetyötä on kaikki koulutyön ja -ympäristön kehittäminen, mikä suojaa koululaista päihteiltä. Koulu on osa paikallisen ehkäisevän päihdetyön verkostoa, jossa hiotaan yhteistyötä viranomaisten ja kansalaisten kanssa päihdeongelmien tunnistamiseksi, niihin ajoissa puuttumiseksi ja ohjataan tarvittaessa hoitoon.

Tupakointiin ja pähteiden käytön ennaltaehkäisyyn liittyvät tavoitteet toteutuvat sekä opetuksessa, koulun toimintakulttuurissa että oppilas-huollossa. Opetuksen tavoitteena on, että oppilas tietää pähteiden vaikutuksista sekä niiden kokeilun ja käytön haitoista. Näitä asioita käsitellään sekä terveystiedon opetuksessa eri luokka-asteilla, eri oppiaineissa ja aihekokonaisuuksissa, esimerkiksi turvallisuus-aihekokonaisuudessa. Lisäksi koulun järjestyssääntöihin on kirjattu tupakointia ja pähteiden käytön ehkäisyä koskevat määräykset. Järjestyssääntöjen rikkomiseen liittyvät kurin-pitotoimenpiteet ja oppilashuollollinen puuttuminen on hyvä pitää erillään.

Koulun ehkäisevä päihdetyö koostuu muun muassa:

- terveen kasvun ja kehityksen tukemisesta*
- terveen ja turvallisen oppimisympäristön edistämisestä*
- päihdeopetuksesta ja -kasvatuksesta*
- koulun päihteiden ehkäisyä koskevasta opetussuunnitelmasta ja päihdepelisäännöistä*
- hyvästä yhteistyöstä kotien kanssa*
- opetuksen tuesta, joka auttaa pysymään koulussa ja pärjäämään siellä*
- oppilashuollon moniammatillisesta yhteistyöstä, kouluterveydenhuollon tuesta ja terveystarkastuksista*
- suunnitellusta ja opetellusta oikeanlaisesta ja oikea-aikaisesta puuttumisesta päihteiden käyttöön*
- yhteistyöstä päihdepalvelujen kanssa*
- yhteistyöstä muiden paikalliseen ehkäisevän päihdetyön verkostoon kuuluvien ammatti- ja kansalaistoimijoiden kanssa*

Ymmärrys päihteiden vaikutuksista ja riippuvuuksien kehittymisestä ja päihteiden muista yhteiskunnallisista ulottuvuuksista on osa koulun terveystieteiden opetuksen lisäksi päihdetietoa ja -keskustelua sisältyy monien muiden oppiaineiden ja aihekokonaisuuksien opetukseen.

Koulut tekevät myös paljon yhteistyötä kunnan päihdetyössä työskentelevien, nuorisotoimen, poliisin tai ehkäisevää päihdetyötä tekevien järjestöjen kanssa. Yhteistyötä toteutetaan usein erilaisten teemapäivien tai kohdennettujen valistustilaisuuksien suunnittelussa. Myös kodin ja koulun yhteistyössä tehdään paljon ehkäisevää päihdetyötä muun muassa vanhempainiltojen ja vanhemmille suunnattujen koulutusten muodossa. Kaikki ehkäisevän päihdetyön toimintamallit eivät sovellu kouluun. Koulujen kanssa tehtävän yhteistyön tärkeänä haasteena on osata suunnitella yhteistyötä ja koulun ulkopuolisten toimijoiden roolia koulussa siten, että ne tukevat opetuksen tavoitteita ja toiminta suunnitellaan oppilaiden ikä ja edellytykset huomioon ottaen.

Päihdeopetuksen järjestäminen

Opetus voidaan järjestää koulussa useilla eri tavoilla:

- *koulu vastaa siitä itsenäisesti opetuksen ja oppilashuollon avulla*
- *koulu täydentää omaa tarjontaansa ulkopuolisten palvelun tarjoajien ja asiantuntijoiden kertaluontoisilla luennoilla tai tapahtumilla*
- *koulu toteuttaa päihdeopetuksen pitkäaikaisessa yhteistyössä ulkopuolisten palvelun tarjoajien kanssa. Tällä on kehiteltyä erityinen päihdekasvatusohjelma, jota opetukseen sovelletaan*

Terveystieto virittää keskustelua

Terveys- ja päihdeaiheisten tapahtumien järjestäminen yhteistyössä koulujen kanssa on varsin yleistä. Vuonna 2008 kaksi kolmasosaa yläkouluisa järjesti terveysaiheisia teemapäiviä ja useampi kuin joka kymmenes teemaviikkoja. Lukuisat yhdistykset ja muut yhteenliittymät tarjoavat täl-

laisia palveluita. Tapahtumat ovat aina etukäteen suunniteltuja ja liittyvät opetuksen tavoitteiden toteuttamiseen. Terveystieto-oppiaineen myötä suunnitelmallisuus koulun ulkopuolisten toimijoiden kanssa tehtävässä yhteistyössä on kehittynyt siten, että myös yhteistyökumppanit osaavat kehittää yhteistyötarjontansa terveystiedon opetussuunnitelman mukaiseksi. Tämä tukee opetus- ja tavoitteiden toteutumista ja helpottaa pitkäjänteisen yhteistyön syntymistä.

Osa yhteistyötä toteutuu tarjoamalla koulujen käyttöön teemapäiviin ja muihin valistustapahtumiin soveltuvaa opetusaineistoa. Oppikirjojen lisäksi koulut voivat hyödyntää päihteisiin liittyvässä opetuksessaan erilaisia aineistopaketteja oppituntien ja mahdollisesti vanhempainiltojen pitämiseksi opettajien omin voimin. Yhteistyöhön voi liittyä myös yhteistyössä käytävä perehdyttävä aineistoihin. Parhaimmillaan yhteistyö tässä muodossaan rikastuttaa koulujen päihteisiin liittyvää opetusta ja tutustuttaa oppilaat myös yhteisössään eri toimijoiden väliseen yhteistyöhön.

Terveystieto on itsenäinen oppiaine ja terveystiedon aineenopettajan kelpoisuusvaatimukset ovat samat kuin muidenkin oppiaineiden opettajien. Suomalaisten terveystiedon opettajien kelpoisuusvaatimukset ovatkin kansainvälisesti varsin

ainutlaatuisia. Useissa muissa maissa terveysopetusta antavien opettajien koulutus on selkeästi suppeampaa.

Kouluterveyskyselyn vuonna 2006 tehdyn arviointitutkimuksen mukaan Suomessa sekä opettajat että oppilaat ovat terveystieto-oppiaineeseen hyvin motivoituneita. Oppiaineesta haluttiin alun perin toiminnallista ja oppilaita osallistavaa. Tutkimuksen mukaan tässä on myös onnistuttu. Terveystiedon oppitunneilla keskustellaan paljon ja suuri osa oppilaista keskustelee tuntien aiheista myös kavereiden tai vanhempiensa kanssa. Opetus on siis luonteeltaan virittävää.

Koulu turvaverkkona

- *Turvallinen opiskeluympäristö edellyttää päihteiden vastaisen työn kehittämistä kouluyhteisössä. Tavoitteena on turvata oikeus ympäristöön, jossa ei esiinny riskiä päihteiden tarjontaan tai päihtyneiden kohtaamiseen.*
- *Tupakkaa, alkoholia ja huumeita koskeva lainsäädäntö säätelee koulualueella niiden käyttöä.*
- *Oppilashuollon yhteistyön kannalta on tarkoituksenmukaista, että koulussa toimii oppilashuoltoryhmä, jonka toimintaa koskevat periaatteet kirjataan opetussuunnitelmaan.*

Turvaverkolla lakisääteinen tuki – oppilashuollon moni- ammattillinen yhteistyö

Koulun toimintaa sääntelevät lait velvoittavat koulua monialaiseen yhteistyöhön. Perusopetuslaissa se on erikseen mainittu. Myös lastensuojelulaki, joka hiljattain uusittiin, velvoittaa yhteistoimintaan ja ehkäisevään työhön.

Oppilashuollon moniammatillisessa yhteistyössä yhdistyvätkin kolmen turvaverkkoon kuluvan toimijan yhteistyö. Oppilashuoltoon sisältyvät perusopetuslain mukaan opetustoimen vastuulla oleva opetussuunnitelman mukainen oppilashuolto sekä oppilashuollon palvelut, joita ovat terveydenhuoltolain mukainen kouluterveydenhuolto sekä lastensuojelulain mukainen oppilaan koulunkäynnin tukeminen.

Päihdehuoltolaki velvoittaa päihdehuollon alalla toimivat viranomaiset ja yhteisöt tekemään keskenään yhteistyötä. Erityistä huomiota on kiinnitettävä päihdehuollon ja muun sosiaali- ja terveydenhuollon, raittiustoimen, asuntoviranomaisten, työvoimaviranomaisten, koulutoimen, nuorisotoimen sekä poliisin keskinäiseen yhteistyöhön.

Paikallinen opetussuunnitelma tulee oppilashuollon osalta laatia yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon toimeenpanoon kuuluvia tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa. Paikallisella tasolla joudutaan miettimään oppilashuollon yhteistyön järjestäminen ottaen huomioon paikalliset olosuhteet sekä käytettävissä olevat voimavarat. Hallintokuntien rajat ylittävä yhteistyö vaatii työntekijöiltä myös riittävien aikaresurssien varaimista.

Oppilashuoltoryhmien muodostamisesta tai niiden toiminnasta ei ole säädetty laissa erikseen. Opetussuunnitelman perusteissa todetaan, että oppilashuoltotyötä voidaan koordinoita ja kehittää moniammatillisessa oppilashuoltoryhmässä. Kunnan tarjoamat kouluterveydenhuollon sekä psykososiaalisen tuen palvelut on hyvä arvioida ja luoda pysyvät yhteistyön rakenteet.

Opetussuunnitelmaa laadittaessa on tärkeää sopia työnjaosta ja menettelytavoista myös erilaisissa kriisi- ja onnettomuustilanteissa tai mielen-terveyskysymyksissä ja silloin, kun tunnistetaan oppimiseen liittyviä erityisen tuen tarpeita. Opetuksen järjestäjän tulee olla aloitteentekijä oppilashuollon yhteistyön käynnistämisessä.

Koululla tulee olla opetussuunnitelman perusteiden mukaan olla ajantasainen suunnitelma päihteiden käytön ja käyttökokeilujen ehkäisemiseksi ja niihin puuttumiseksi. Opetussuunnitelmaa laadittaessa on muistettava, että ongelmana ei aina ole oppilaan itsensä mahdollinen päihteiden käyttö, vaan oppilaan turvallisuutta voi uhata muiden henkilöiden päihteiden käyttö. Oppilaita rohkaistaan hakemaan apua oppilashuoltoryhmästä ja oppilaille ja heidän vanhemmilleen tiedotetaan tarjolla olevista tukimuodoista. Suunnitelma on osa oppilashuollon suunnitelmaa, joka laaditaan yhteistyössä sosiaali- ja terveystyöntekijöiden kanssa. Sen tehtävänä on suojata oppilasta kaikissa päihteisiin liittyvissä tilanteissa.

Suunnitelmassa on määritelty myös oppilashuollon yhteistyöhön liittyvät tehtävät ja vastualueet kuin myös se, miten toteutumista seurataan.

Ensisijainen vastuu oppivelvollisuuden suorittamisesta on lasten vanhemmilla /huoltajalla. Jotta lasten vanhemmat pystyisivät osaltaan huolehtimaan oppivelvollisuuden suorittamisen sujumisesta, koulun tulee ilmoittaa heille kotiin luvattomista poissaoloista mahdollisimman pian. Koti tarvitsee tiedon poissaoloista mahdollisimman nopeasti myös siitä syystä, ettei koulu vastaa oppilaan turvallisuudesta silloin, kun oppilas on luvatta pois tai poistuu koulusta ilman lupaa kesken koulupäivän.

Vastavuoroisesti kouluille on tärkeää, että kodit ottavat yhteyttä opettajaan heti, kun lapsen tilanteesta tapahtuu jotain sellaista, mikä vaikuttaa koulun käyntiin ja koulussa menestymiseen. Näin myös koulukiusaamiseen liittyvät asiat saadaan välittömästi koulun tietoon.

Koulun oppilashuoltoa ja turvallisuuden edistämistä koskeva suunnitelma sekä kodin ja koulun yhteistyötä koskevat suunnitelmat ohjaavat toimintaa kouluyhteisön hyvinvoinnista ja tervey-

Päihteitä koskeviin ongelmiin voi liittyä usein oppilaan luvaton poissaolo koulussa. Tämä voi olla ensimmäinen merkki siitä, että asiat eivät ole kunnossa. Koululla tulee olla suunnitelma oppilaan poissaolojen seurantaan ja niihin puuttumiseen.

destä huolehtimista ja turvallisuuden edistämistä. Suunnitelmien laatiminen ja niiden toteutumisen seuraaminen on osa oppilaiden, kotien ja oppilas-huollon yhteistyötä. Yhteistyöhön voivat osallistua myös muut koulun kanssa yhteistyötä tekevät.

Koulun vastuu on huolehtia siitä, että tälle yhteistyölle luodaan pohja ja että kaikki koulu yhteisössä toimivat sekä oppilaat, heidän vanhempansa että koulun aikuiset tuntevat yhteiset toimintamallit ja myös kehittävät niitä yhdessä.

- *Opetussuunnitelmassa määritellään koulu yhteisön päihteisiin liittyvät menettelytavat seuraavissa tilanteissa:*
  - *oppilas kertoo omasta päihdeongelmastaan*
  - *oppilaalta löydetään päihteitä tai hän on päihtyneenä koulussa*
  - *oppilas kärsii kodin päihdeongelmasta*
  - *koulussa toimivat aikuiset tai ulkopuolelta tulevat henkilöt esiintyvät koulussa päihtyneinä*
- *Koulu nimeää yhteyshenkilön paikallisyhteisön verkostoihin ja mahdollistaa työajan käytön niihin osallistumiseen. Koulu vastaa myös muiden toimijoiden osallistamisesta opetukseen (esim. liikunta, laillisuuskasvatus, retkitoiminta).*
- *Vastuuntuntoiset vanhemmat, sisarukset tai kaverit eivät osta tai tarjoile alaikäiselle alkoholia tai tupakkaa. Alle 18-vuotiaalle ei ole olemassa laillisia päihteitä. Alkoholin tai tupakan välittäminen alaikäiselle on rikos.*

MUUT TURVAVERKON TOIMIJA

Miten koti toimii osana turvaverkkoa?

Lapsen vanhempien/hoitajien tehtävänä on taata riittävän hyvät puitteet kasvulle ja kehitykselle. Jos omat voimavarat eivät riitä, heillä on oikeus hakea ja saada tukea kasvatustehtävässään. Siihen meillä on hyvä lastenneuvoloiden, kasvatusterveystieteiden ja muiden peruspalveluiden verkko.

Tärkeintä ei ole löytää heti sitä oikeinta auttamispistettä. Tärkeintä on ilmaista huolensa ja hakea apua oppilashuollon toimijoilta, lähiterveysasemalta, mielenterveyspalveluista tai sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijältä. Viranomaisen tehtävänä on ohjata avunhakija oikeaan paikkaan.

Kodit luottavat koulun haluun auttaa ja tukea lapsen koulunkäyntiä. Verkostossa se on myös helppo havaita.

Kodit voivat myös laatia omat pelisääntönsä koulunkäyntiin liittyvien asioiden, lasten käyttäytymisen ja päihteiden käytön ja kokeilujen varalta. Koulussa on monia eri alan asiantuntijoita, jotka voivat tukea ja antaa tietoa ja opastusta kasvatukseen ja koulunkäynnin tukemiseen. Lasten vanhemmat pääsevät vaikuttamaan vanhempainyhdistys- ja luokkatoimikuntien sekä johtokuntien kautta koulun opetustoimintaan ja hyvän kouluilmapiirin rakentamiseen.

Turvaverkko voi myös olla hyvä tapa saada selviä vanhempia mukaan, jotka eivät muuten ole halukkaita osallistumaan kotien ja koulun väliseen yhteistoimintaan. Sen kautta vanhemmat oppivat ymmärtämään, miten hieno voimavara tällainen vapaaehtoistoiminta on ja miten sen kautta voi to-

Koti on lapsen tärkein voimavara. Lapsen todellinen koti on vanhempien välinen suhde.

della vaikuttaa omien ja kaikkien lähitienoon koululaisten parhaaksi.

Tärkeä osa lasten kasvuympäristöä on myös koulun ulkopuolella. Nukkuvat talotoimikunnat tai asukasyhdistykset suorastaan odottavat aktiivisia toimijoita. Pelkästään liittoutumalla yhteen vanhemmat voivat merkittävästi vaikuttaa lähiympäristön turvallisuuteen (valaistus, tienristeykset yms.) tai päihteettömyyden tukemiseen (lähikauppojen myyntirikkeet alaikäisille, alkoholimainonta lasten ja nuorten kokoontumispaikkojen läheisyydessä, anniskeluravintoloiden lupapolitiikka, kuntien omien liiketilojen anniskelupolisäännöt, kuntien kiinteistöjen mainostilan myynti yms.).

Alkoholin ja tupakan myyntiä valvotaan tarkasti. Niiden noudattamatta jättäminen on rikos. Jos kukaan ei puutu näihin rikkeisiin, vilpillistä toimintaa on helppo jatkaa. Alkoholin ja tupakan myyminen on kuitenkin liiketoimintaa, jossa asiakkaita (tässä tapauksessa koululaisten vanhempia) on liiketoiminnankin kannalta hyvä kuulla. Alaikäisille alkoholia tai tupakkaa myyvät kauppiaat voi sulkea jopa ostoboikottiin. Peliautomaattien valvonnassa on myös joukkovoima tarpeen, sillä alaikäiset pääsevät aivan liian helposti pelaamaan täys-ikäisille tarkoitettuja rahapelejä.

Miten sosiaalitoimessa voitaisiin vahvistaa koululaisen turvaverkkoa?

Sosiaalitoimen osa-alueista ehkä kaikkein merkittävin rooli koululaisen turvaverkon luomisessa ja ylläpitämisessä on lastensuojelulla.

Sosiaali- ja terveys-
toimi

Lastensuojelulain tarkoitus

- Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun.
- Lastensuojelu jakaantuu varsinaiseen lastensuojeluun ja ehkäisevään lastensuojeluun. Lastensuojelua ovat toimet, joihin ryhdytään, kun lapsi tai perhe on lastensuojelun asiakkaana. Näitä ovat lastensuojelun tarpeen selvitys ja asiakassuunnitelma, avohuollon tukitoimet, kiireellinen huostaanotto ja siihen liittyvät sijaishuolto ja jälkihuolto.
- Ehkäisevää lastensuojelua ovat kunnan toimet, joilla edistetään ja turvataan lapsen kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhemmuutta, kun lapsi tai perhe ei ole asiakkaana. Ehkäisevää lastensuojelua harjoitetaan esimerkiksi opetuksessa, nuorisotyössä, päivähoidossa, äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Kunnan sosiaalitoimesta vastaavan toimielimen ja kunnan muiden viranomaisten on yhteistyössä seurattava ja edistettävä lasten ja nuorten hyvinvointia sekä poistettava kasvuolojen epäkohtia ja ehkäistävä niiden syntymistä. Tätä varten on laadittava suunnitelma valtuustokausittain.

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämistavoilla ehkäistään varsinaisen lastensuojelun tarvetta. Tärkeä osuus ehkäisevässä työssä on neuvolalla, päivähoidolla ja koululla. Oppilashuolto on yksi ehkäisevän lastensuojelun toiminta-alue.

Lapsen vanhempien velvollisuutena on vastata lapsen kasvatuksesta ja huolenpidosta. Heillä on oikeus myös yksin määrätä siitä, miten lapsen kasvatusta ja huolenpitoa järjestetään. Lastensuojelulaissa korostetaan, että yhteiskunnan on pyrittävä tukemaan vanhempia tässä tehtävässä ja tarjottava perheelle tarpeellista apua riittävän varhain. Lapsi ja perhe on tarvittaessa ohjattava lastensuojelun piiriin.

Viranomaisen tulisi pyrkiä kaikin tavoin edesauttamaan, että vanhemmat voivat toteuttaa kasvatustehtävänsä myös silloin kun järjestetään

lastensuojelulain mukaisia palveluja. Viranomaisten on myös oma-aloitteisesti tarjottava perheelle apua.

Jos vanhemmat eivät jostain syystä kykene huolehtimaan kasvatustehtävästään, julkisen vallan velvollisuus on puuttua perheen tilanteeseen. Aina on kuitenkin valittava se toimenpide, jolla vähiten puututaan perheen ja lapsen itsemääräämisoikeuteen. Toimenpiteitä mietittäessä on myös arvioitava, mikä tukitoimi tai apu parhaiten vastaa lapsen tai perheen yksilöllisiin tarpeisiin.

Sosiaalihuollosta vastaava toimielimen ja muiden kunnan viranomaisten on kerättävä tietoa lasten sekä nuorten kasvuoloista ja sosiaalisista ongelmista sekä välitettävä sitä niille viranomaisille ja päätöksentekijöille, jotka voivat oman toimintansa kautta vaikuttaa lasten kasvuoloihin.

Entä terveystoimi?

Kouluterveydenhuolto on osa oppilashuollon moniammatillista yhteistyötä. Kouluterveydenhuollossa seurataan lapsen terveydentilaa, kasvua ja kehitystä sekä tarvittaessa ohjataan lapsen huoltajineen muiden palveluiden piiriin (lisätutkimuksiin, hoitoon ja kuntoutukseen).

Kouluterveydenhoitaja on koulun oppilashuoltoryhmän jäsen ja edustaa terveystointia. Hänellä kuten kaikilla toimijoilla on lastensuojelun ilmoitusvelvollisuus ja velvollisuus ilmoittaa opetussellisesti merkittävistä terveydellisistä haitoista, kuten tartuntataudeista. Oppilaiden terveystarkastukset ovat tärkeä osa oppilaan hyvinvoinnin seurannassa. Hyvin toimiva kouluterveydenhuolto on päihdetyön kannalta avainasemassa, koska siellä oppilas voi kertoa myös päihteisiin ja niiden käyttöön liittyviä huoliaan.

Terveydenhuollolla on hyvin tärkeä rooli erilaisen interventioiden eli ”pienien puuttumisten” tekemisessä perusterveydenhuollon yhteydessä. Näin voidaan ottaa puheeksi sekä vanhempien että vanhempien oppilaiden päihteiden käyttö ja sen arviointi. Terveydenhuollon ammattilaisilla on käytettävissään erilaisia standardoituja kyselyjä sekä tarvittaessa laboratoriokokeita. Näin alkoholi-

lin käytöstä saadaan tarkempaa tietoa kuin vain haastatteleamalla asiakasta. Interventioista ei ole pidemmän päälle hyötyä, ellei niiden tuloksia käytetä hyväksi jatkoseurannassa.

Monimuotoisten ongelmien kohtaaminen edellyttää usein eri työntekijöiden yhteistyötä. Kouluterveydenhoitaja ja koululääkäri ovat luontevin kanava ylläpitää yhteistyötä myös muuhun terveystoimeen. Koulupsykologilla ja -kuraattorilla on usein toimivat yhteistyöverkostot sekä sosiaali-että terveystoimen kanssa.

Huumausainelain ja rikoslain mukaan huumausaineen hallussapito ja käyttö on kielletty, kuten myös huumausaineen luvaton tuotanto, valmistus, maahantuonti, maastavienti, jakelu ja kauppa. Huumausaineiksi luokiteltujen lääkkeiden katukauppa, niiden ostaminen väärenetyillä resepteillä ja niiden luvaton käyttäminen ovat rangaistavia tekoja, samoin kuin toiselle henkilölle määrättyjen huumausaineiksi luokiteltujen lääkkeiden käyttäminen sekä omien lääkkeiden luovuttaminen toisen käyttöön.

Oppilaitokset voivat tehdä huumetestejä, mutta vain seuraavien eduskunnan apulaisoikeusmiehen määrittelemien ehtojen täyttyessä:

”Oppilas/opiskelija itse on testin tarkoitukselta ja vapaaehtoisuudesta informoituna antanut

testin toteutumiseen omalta kohdaltaan nimenomaisen suostumuksen. Edellytyksenä on, että alaikäinen oppilas kykenee arvostelemaan antamansa suostumuksen merkityksen. Testien suorittaminen edellyttää, että testitulosten oikeellisuudesta varmistutaan huolellisesti, testit suoritetaan asianmukaisesti terveydenhuollon ammattihenkilöstön toimesta, henkilötietojen käsittely tapahtuu tarkoin henkilötietolain edellyttämällä tavalla ja että positiivisen testituloksen seurauksena oppilas/opiskelija saa tarvittaessa hoitoa.”

Huometestejä ei saa tehdä muuten kuin perustellun epäilyn perusteella, ei esimerkiksi kokonaisille koululuokille. Niitä ei ole tarkoitettu kokeilun ja käytön yleiseen ehkäisyyn vaan henkilökohtaiseen hoidon tarpeen arviointiin ja hoidon seurantaan.

Sosiaali- ja terveystoimi yhdessä?

Paikalliseen moniammatilliseen yhteistyöhön liittyvät läheisesti erilaiset julkisuuteen ja salassapitoon liittyvät kysymykset. Salassapitovelvollisuus halutaan usein nähdä tietojen vaihdon esteenä, mutta todellisuudessa näin ei ole, vaan tarpeellisten tietojen vaihto pystytään hoitamaan salassapitovelvollisuutta rikkomatta.

Sosiaali- ja terveystoimella on yhdessä paljon mahdollisuuksia tukea turvaverkkoa. Sillä on myös yhteinen asiantuntija- ja konsultoiva rooli alueen muille toimijoille. Sosiaalitoimi ja poliisi järjestävät yhteisiä koulutuksia yhteydenottokynnyksen madaltamiseksi turvaverkon muille toimijoille. Suunniteltaessa työ- ja asiakasmääriä luodaan mahdollisuus ehkäisevään työhön sekä yhteistoinnallisuuteen. Kaikki alaikäisten päihtymispaukset ilmoitetaan lastensuojeluun.

Kunnan on otettava huomioon alueen sosiaali- ja terveydenhuoltoa kuormittavat erityispiirteet ja suhteutettava kelpoisen ammattihenkilöstön määrä vastaamaan alueen tarvetta.

Nuorisotoimi osana turvaverkkoa

Nuorisotoimi tarjoaa mielekkään päihteettömän toimintaympäristön. Se edistää nuorten yhteiskunnallista osallistumista esimerkiksi nuorten ns. osallisuushankkeilla ja toimintamalleilla.

Nuorisotoimi tarjoaa lapsille ja nuorille toiminnallisia virikkeitä ja järjestää erilaista harrastustoimintaa. Se tekee verkostoituvaa nuorisotyötä ja huolehtii palveluohjauksesta. Se hoitaa suvaitsevaisuus-, ympäristö-, laillisuus-, seksuaali-, päihde- ja mediakasvatusta. Sillä on myös kohdennettua sekä etsivää nuorisotyötä ja erityisnuorisotyötä.

Nuorisotoimen periaatteena on tehdä omaa työtään sukupuolisensitiivisesti. Myös nuorisotoimella on nykyään lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus.

Nuorisotila parhaimmillaan on nuorelle paikka, jossa voi kuulua ryhmään, tulla kuulluksi ja kokea osallisuutta. Nuorisotilan aikuiset kuuntelevat ja tarjoavat kannustusta ja läsnäoloa. Päihteiden käyttöä nuorisotiloissa ehkäistään luomalla yhteisöön nuorten kanssa yhteiset pelisäännöt, joiden noudattamista seurataan ja valvotaan.

Nuorisotoimi

Nuorisotilan pelisäännöt tekevät nuorille näkyväksi sen, miten nuorisotiloissa ollaan ja mikä rooli on siellä toimivilla aikuisilla päihdehaittojen ehkäisemiseksi ja viihtyvyyden turvaamiseksi.

Pelisäännöt:

- nuorisotilat ja siellä järjestettävät tapahtumat ovat päihdeettömiä
- päihdeettömyyttä valvotaan suunnitelmallisesti
- jokainen aikuinen ottaa päihdeet puheeksi tarvittaessa
- myös nuorella on mahdollisuus ottaa päihdeet puheeksi ohjaajien kanssa luottamuksellisesti
- nuoret ovat mukana pelisääntöjä laadittaessa ja niistä päätettäessä
  - tietoon tullut päihdeiden välittäminen ilmoitetaan aina poliisille
  - tehdään yhteistyötä koulun, vanhempien, vähittäiskauppojen ja alueen viranomaisten kanssa
  - tehdään yhteistyötä koulun ja muiden viranomaisten välillä
  - tehdään yhteistyötä nuorten vanhempien kanssa
  - pelisäännöistä tiedotetaan ja ne tarkistetaan säännöllisesti

Nuorisotoimi osallistuu kerho- ja iltapäivätoiminnan tarjoamiseen. Se tukee nuoren työelämään ohjautumista sekä vaikuttaa nuorten elinolosuhteita koskevaan päätöksentekoon.

Kuntien raittiustoimi ja/tai ehkäisevä päihdetyö

Kuntien raittiustyöstä käytetään useimmiten nimitystä Ehkäisevä päihdetyö. Se on yleensä yhdistetty joko osaksi sosiaali- ja terveystointia tai nuorisointia tai jopa kulttuurintointia. Riippuen siitä, mihin ehkäisevä päihdetyö luetaan organisaatiossa kuuluvaksi, muotoutuu sen sisältö hieman tämän perus”isännän” mukaan.

Raittiustyöllä on pitkät perinteet yhteistyöstä koulun kanssa ja on edelleen. Se on hyvä voimavara turvaverkossa ja pystyy omalla asiantuntemuksellaan ratkaisemaan päihdespesifejä kysymyksiä ja tuomaan asiantuntevaa ulkopuolista apua koulujen opetussuunnitelmiin. Se myös tuottaa koulujen käyttöön päihdeitä koskevaa aineistoa.

Raittiustyön yksi muoto on virkistystoiminnan järjestäminen ja raittiiden vaihtoehtojen turvaaminen koulujen loma-aikoina.

*Urheilu- ja liikuntatoimijat
ovat osa turvaverkkoa*

Jokaisessa kunnassa toimii liikuntatoimi joko yksin tai yhdistettynä liikunta- ja raittiustoimeen. Sen tehtävänä on

- edistää väestön hyvinvointia ja terveyttä järjestyksellä kuntalaisille liikuntamahdollisuuksia
- laajentaa liikuntaharrastusta perinteisistä kilpa- ja kuntourheiluun liittyvistä motiiveista

Liikuntapalvelujen tulisi ulottua entistä useampiin väestöryhmiin ja turvata liikuntaedellytykset niin, että mahdollisimman moni voi harrastaa liikuntaa omista lähtökohdistaan (myös vammaiset, vammautuneet ja pitkäaikaissairaat).

Kunnan liikuntatoimi tekee yhteistyötä vapaaehtoisten urheilujärjestöjen kanssa. Koulujen, liikuntatoimen ja liikuntajärjestöjen yhteistyössä on vielä paljon mahdollisuuksia turvaverkon vahvistamiseksi. Liikuntaan tulee saada lisää iloa ilman tehovalmennusta, kilpailua ja pitkää yksipuolista sitoutumista yhteen lajiin.

Kerhotoiminnan tarjontaa voi laajentaa ja kehittää innostamaan liian vähän liikkuvia lapsia ja nuoria. Jotta kaikilla lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus niihin osallistua, tarvitaan lisää maksuttomia liikuntamahdollisuuksia

Urheiluharrastusten parissa moni nuori omakseen myös päihteiden käyttöön liittyvät tavat ja

asenteet. Ei ole ihan merkityksetöntä, miten lasten ja nuorten ohjaajat itse suhtautuvat päihteiden käyttöön.

Massaurheilutapahtumien kaljanhuuruinen imago on omiaan vahvistamaan käsitystä, että päihteet kuuluvat kaikkeen arjen toimintaan ja ovat osa terveyttä edistävää elämäntapaa. Alkoholilla promovoivia sponsoreita on helppo hankkia, mutta niillä on päihdekäyttöä vahvistava vaikutus eli ovat jonkinlaista ”antipäihdeyötä” näennäisesti valistusviesteistään huolimatta. Savuttomuus (ja nuuskattomuus) ovat urheilun perusidea. Vanhempien verkosto voi merkittävästi vaikuttaa kunnan urheilutyön imagoon!

Lasten ja nuorten sekä terveytensä kannalta liian vähän liikkuvien kansalaisten on oltava etusijalla liikuntamahdollisuuksia järjestettäessä.

Kulttuuritoimi henkisen pääoman turvaajana

Kulttuurityön tavoitteena on lisätä henkistä hyvinvointia ja saattaa kulttuuri osaksi henkistä pääomaa. Sen avulla pystytään tukemaan lasten ja nuorten tunteiden käsittelyä. Kulttuurityöllä pystytään siirtämään ja laajentamaan kulttuuriperintöä.

Kulttuuritoimen luontevana tehtävänä on tarjota mielekästä päihteetöntä harrastetoimintaa. Se huolehtii kirjastoverkon kattavuudesta sekä sen

saavutettavuudesta kuntatasolla. Kirjastot ovat yksi käytetyimpiä nuorten vapaa-ajan palveluja.

Suvaitsevaisuuskasvatus kuuluu kulttuuritoimen tehtäväkuvaan. Kulttuuritoiminta hyödyntää myös uusia sosiaalisia medioita ja toteuttaa yhteistyössä muiden tahojen kanssa erilaisia teema- viikkoja.

Lastenkulttuurin tekijät kiertävät kouluissa usein kulttuuritoimen mahdollistamina.

Taide- ja mediakasvatus tukee itsenäistä kriittistä ajattelua, monipuolistaa itseilmaisua ja vahvistaa medialukutaitoa. Lapsille ja nuorille suunnatut tapahtumat ovat päihteettömiä.

Seurakunnat ja järjestöt

Vapaaehtoisjärjestöt ja seurakunnat vahvistavat turvaverkkoa

Ehkäisevä päihdetyö ei onnistu ilman monipuolista kosketuspintaa ihmisten arkeen. Kansalaisjärjestöt ja seurakunnat ovat siksi turvaverkon korvaamaton ja tasavertainen osa. Ne tekevät monenlaista työtä sekä ehkäisevän että korjaavan päihdetyön parissa ja täydentävät erinomaisesti julkista palvelutarjontaa.

Useat järjestöt järjestävät kursseja ja koulutuksia sekä nuorille että heidän ohjaajilleen ja tarjoavat erilaisia tuki- ja hoitopalveluja. Ne tekevät etsivää nuorisotyötä ja erityisnuorisotyötä, tarjoavat uskonto-, suvaitsevaisuus-, ympäristö-, laillisuus-, seksuaali- ja mediakasvatusta sekä tarjoavat monenlaista päihdehaittoja ehkäisevää toimintaa.

Valtaosalla sosiaali- ja terveysalan järjestöistä on vuosittain koulujen terveyden edistämiseen liittyviä projekteja, koulujen iltapäivätoimintaa ja muita yhteistä toimintaa. Ehkäisevän päihdetyön järjestöjen toiminnassa lapset ja nuoret ovat avainasemassa ja heille on tuotettu runsaasti oppi- ja virikemateriaalia, jota voi käyttää kouluissa.

Esimerkiksi Mannerheimin Lastensuojeluliitolta on tukioppilastoimintaa kouluissa, lasten nuorten ja vanhempain puhelinpalvelua, nuorten ja vanhempain netti. Seurakunnissa on monenlaisia päihdetyötä eri ikäryhmille, myös nuorille. Ripileirit tavoittavat kerrallaan lähes koko nuorten ikäluokan.

Koulun kerhotoiminnan järjestämisen lähtökohtana on aina lapsi ja hänen yksilöllisen kasvunsa tukeminen. Kerhotoiminta on myös oivallinen koulutyön täydentäjä; sen yhtenä tavoitteena on koulumyönteisyyden lisääminen ja koulutyön rikastuttaminen.

Harrastekerhot voivat kannustaa lasta harrastamaan myös koulun ulkopuolella. Pätevä ohjaaja saa esiin lapsen piilevät kyvyt ja taidot. Kerhonohtajaajan kannustus suuntaa myös lapsen arvomaailmaa ja taitojen kehitystä. Kun koulu auttaa lasta käyttämään vapaa-aikansa järkevästi ja harrastamaan monipuolisesti, se auttaa häntä myös selviämään elämässään koulun päättymisen jälkeen.

Koulun kerhot voivat parhaimmillaan toimia linkkinä kodin ja koulun välisessä yhteistyössä. Lapset, vanhemmat, kerhonohtajat ja kouluyhteisö tulevat keskenään tutuiksi, kun kerhon toimintaa pohditaan ja rakennetaan yhdessä.

Koulun kerhotoimintaa toteutetaan koulun resurssein, mutta myös sponsorointi on mahdollista. Sponsorointi perustuu sponsorin ja koulun yhteistyösopimukseen ja sen on oltava hyvän tavan ja totuuden mukaista. Opetushallitus ja Kuluttajavirasto ovat yhdessä valmisteelleet oppilaitoksille ohjeet ”Koulujen, oppilaitosten sekä yritysten välinen yhteistyö, markkinointi ja sponsorointi” (30.8.2004). Ohjeet löytyvät muun muassa opetushallituksen sivuilta www.oph.fi.

Kerhoissa opitut taidot jäsentyvät osaksi oppilaan elämää. Yhdessä muiden kanssa oppii monenlaisia elämäntaitoja.

Poliisi kuuluu myös turvaverkon rakentajiin

Poliisin tehtävänä on lapsiin ja nuoriin kohdistuviin rikosten estäminen ja selvittäminen. Poliisi valvoo järjestystä ja rikoslain toteutumista.

Poliisilla on merkittävä rooli turvallisuuskasvatuksessa ja ehkäisevässä työssä. Se valvoo asuinalueen turvallisuutta, laillisuutta ja antaa liikennekasvatusta. Poliisilla on myös ilmoitusvelvollisuus lastensuojeluun aina kun siihen ilmaantuu aihetta.

Paikallinen valvonta tapahtuu pitkälti alkoholi- ja tupakkalakien kautta. Alaikäisille myynti ja anskelu ovat rikoksia, joista asianomainen myyjä tai ravintola saa huomautuksen. Vakavissa tapauksissa näitä voi odottaa sulkeminen.

Lähipoliisitoiminta on tärkeä turvaverkon osa. Lähipoliisi tekee yhteistyötä nuorisopoliisin kanssa. Huumausaineiden käyttörikokset kuuluvat poliisin työn piiriin ja hänen tulee puuttua lieviinkin käyttörikoksiin yhdessä lapsen, perheen, koulun ja sosiaalitoimen kanssa. Poliisi valvoo päihteiden hallussapitoa.

Poliisi seuraa myös hyvin aikaansa. Uusi toimintamuoto on virtuaalinen lähipoliisityö eli nettipoliisi, joka toimii verkossa auttaen ja neuvoen nuoria kaikkeen laillisuusasioihin liittyvissä pulmissa. Sosiaalinen media on poliisin mielestä oikein hyvä tapa tavoittaa nuoria. Netissä voi helposti lähestyä poliisia ja kysyä mieltä askarruttavia nolojakin kysymyksiä. Osa rikollisuudestakin on siirtynyt myös sosiaaliseen mediaan: siksi on entistä tärkeämpää turvata kansalaisten oikeudet myös netissä.

Lopuksi: Päihdekasvatusta ei tarvitse pelätä

Opetussuunnitelmat takaavat laadultaan ja laajuudeltaan hyvin vertailukelpoisen päihdekasvatuksen verrattuna ulkopuolisten tuottamiin erityisiin päihdeohjelmiin tai tapahtumiin. Ulkopuolisia palveluita voidaan käyttää täydentämään ja elävöittämään opetusta, mutta mitään korvaamattomia antia niillä ei nähdä olevan. Mutta jos ne ovat kiinnostavia ja kasvatuksellisesti laadukkaita, ne voivat olla hyödyllinen lisä kouluntarjontaan.

Opettajat kokevat helposti, etteivät tiedä päihdeaiheesta tarpeeksi ja pelkäävät aiheesta mielellään väitteleviä oppilaita. Viestimme rehtoreille, opettajille ja koulu yhteisön jäsenille on, ettei päihdekasvatusta kannata pelätä. Koululla on tarvittava perusosaaminen, eikä asia poikkeaa olennaisesti koulun muista opetus- ja kasvatustehtävistä. Jos oma osaaminen kuitenkin epäilyttää, on parempi kehittää sitä kuin ulkoistaa vastuu. Yhteistyö ulkopuolisten palvelun tarjoajien kanssa voi täydentää muttei korvata koulun omaa panosta.

Lähdekirjallisuutta:

- *Ehkäisevä päihdetyö ja koululainen*, Marjaliisa Havio, Henrik Laine, Heidi Peltonen, Markku Soikkeli, Tuomas Tenkanen, Tommi Tossavainen ja Katariina Ylä-Rautio-Vaittinen, 2011 PowerPoint-esitys
- *Ehkäisevän päihdetyön laatuksiteerit*, Stakes 2006, www.neuvoa-antavat.fi > Ehkäisevä päihdetyö > Ehkäisevän päihdetyön laatu
- *Ehkäisevä päihdetyö peruspalveluissa*, Alkoholiohjelma 2008 – 2011, www.alkoholiohjelma.fi > Aineistot ja julkaisut > Ammattilaisille
- *Kouluterveyskyselyn tulokset*, www.thl.fi > Aiheet > Aihealueet > Lapset, Nuoret ja perheet > Kouluterveyskysely
- *Lastensuojelun käsikirja*, THL 2006, www.kasvunkumppanit.fi
- *Opiskelun tuki esi- ja perusopetuksessa*, Heidi Eltonen 2005, Opetushallitus, Power Point-esitys
- *Se toimii sittenkin – kuinka päihdevalituksesta saa selvää*, 2011, Markku Soikkeli, Mikko Salasuo, Puuronen ja Piispa, Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto

Tämän oppaan tarkoituksena on esitellä, miten koululaisen turvaverkolla voidaan ehkäistä päihteiden käyttöä, päihdekokeiluja ja päihdehaittoja. Oppaassa esitellään turvaverkon toimijat (koulu, koti, sosiaali- ja terveystoimi, raittiustoimi, nuorisotoimi, kulttuuritoimi, liikuntatoimi, vapaaehtoisjärjestöt ja seurakunnat, poliisi) ja niiden rooli yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi.

Ensimmäisessä luvussa käsitellään koululaisen turvaverkkoa ja sen toimintaa, seuraavassa koulua ehkäisevän päihdetyön toimintaympäristönä ja turvaverkon rakentajana. Sitten edetään turvaverkon esittelyyn eri toimijoiden osalta. Jokaisen toimijan tulisi omata valmiudet verkostomaiseen työskentelyyn ja saada rauhassa rakentaa luottamusta siinä. Näin toimijat myös pystyvät arvostamaan verkostotyöllä saatuja hyötyjä nuoren elinympäristössä.

Toimiva turvaverkko ei ole tärkeä vain päihteiden käytön ja kokeilujen ehkäisyn näkökulmasta, vaan myös oppimistulosten kannalta. Hyvä koulu pitää huolta verkostaan ja verkko pitää huolen oppilaista.

Julkaisujen myynti:
www.thl.fi/kirjakauppa

Puhelin:
029 524 7190

Faksi:
029 524 7450

ISBN 978-952-245-840-7